

(ע"ש ולעיל ה"א וב' ובהערות). והבחינתא הלא מיירי במלאכת מתיר ("התיר רצועות"), הרי דגדרי מלאכת קושר ומתיר שוין, הן בקשר דרבנן והן בקשר המותר לכתחילה.

והנה לכאורה יש יוצאין מן הכלל להשוואה זו שבין קושר למתיר. דבהערה הבאה מבואר בדעת הרא"ש, דהמתיר קשר דאורייתא שלא ע"מ לקשור, פטור, הרי משכחת לה התרה של קשר דאורייתא האסורה רק מדרבנן. וי"ל, שההשוואה של המשנה היא לגבי סוגי הקשרים, ואכן בקשר דאורייתא חייבים בכל אופן על התרתו, אלא דבמלאכת מתיר נאמר כלל דאי"ז אלא בע"מ לקשור, וא"כ ההיתר אינו מחמת החפצא דסוג הקשר. ואין להקשות מהמבואר לעיל סוף ה"ג, דקשר חותלות של תמרים וגרוגרות מותר להתירו אע"פ שקשירתו אסורה לכאורה כדאיתא בתוספתא יב, טו: "מקרע ואוכל ובלבד שלא יקשור" (ואף שהרמב"ם לא הביא שם את איסור הקשירה שבתוספתא, מסתברא דגם לדיריה אסור), משום שהפוסקים האריכו בביאור היתר קריעת והתרת החותלות וס"ל דהוא דין מיוחד דקריעה והתרה זו היא רק הכשר לאכילה כמבואר בהלכה הבאה, וממילא אין ללמוד משם לענייננו.

(ובהמשך להנ"ל, הנה בכלל האיסורים והגזירות שאסרו חכמים משום סייג ומשמרת לאיסור תורה, יש שני מיני חששות (וראה לעיל ה"ב הערה 8 וה"ו הערה 1, וש"נ). יש שחששו, שאם לא נאסור את המותר, הרי שבבואו לעשות את המותר, ימשך תוך כדי פעולתו לעשות את האסור (וכגון האיסור לטפח ולרקוד, שמא יתקן כלי שיר - ביצה לו, ב). וזהו האיסור בקשר של קיימא שאינו מעשה אומן, שיגרר לעשיית קשר אומן. ויש איסורים שחששו, שמא האנשים לא יעמדו על החילוק שבין האופן המותר לאסור, ומתוך שינהגו היתר במותר, אתי לאיחלופי ויתירו אף את האסור (וכגון בהמבואר בדף קיג, א. דאסרו לקשור חבל דגרדי אטו חבל דעלמא, דחבל בחבל מיחלף. הובא לעיל ה"ג הערה 10). וזהו האיסור בקשר שאינו של קיימא והוא מעשה אומן (וכמבואר בהערות הנ"ל לה"ב וה"ו), דעלולים להתיר גם קשר של קיימא. ויש לשאול, דלכאורה מאחר שגדרי הקשר במלאכת המתיר שוים לקושר, הרי בקשר של קיימא ואינו מעשה אומן, בשלמא לגבי מלאכת קושר שייך שיגרר מקשר של קיימא שאינו מעשה אומן שעושה עתה, ויקשור קשר זה עצמו באופן דמעשה אומן החייב מדאורייתא, אך

במתיר הא ליכא למיחש שבבואו להתיר קשר של קיימא שאינו מעשה אומן, ימשך ויתיר עתה גם קשר מעשה אומן דאורייתא, שהרי אין קשר כזה לפניו. וע"כ לפרש, דטעם איסור ההתרה בזה הוא משום דחששו לאיחלופי, וא"כ אין גדר איסור המתיר דומה בדיוק לגדר איסור הקושר).

3. כתבו התוס' עג, א. ד"ה הקושר: "צ"ע אי מיחייב במתיר שלא ע"מ לקשור אי לא.. ולפי מה שפירש רש"י בגמרא דאי מתרמי ליה תרי קיטרי בהדי הדדי בשני חוטיין זה אצל זה שרי חד ומניח חד, משמע דמיחייב בלא ע"מ לקשור, ולשון קטר (שבגמרא) לא משמע כפירושו. אבל ר"ח פירש וכן משמע בירושלמי, כשנפסק חוט בשני מקומות ונקשר, מתירין ב' הקשרים ומשליכין לחוץ האמצעי וחוזרין וקושרין שתי הראשים זה בזה ואין בו אלא קשר אחד, ולפי זה משמע דבעי מתיר ע"מ לקשור."

ביאור דבריהם, דלעיל הערה 1 הובאה הסלקא דעתך דגמרא, שלומדים את מלאכת מתיר מאורגי יריעות שבמשכן "דאי מתרמי ליה תרי חוטי קיטרי בהדי הדדי, שרי חד וקטר חד", ונחלקו רש"י ור"ח בביאור הדבר. ולצורך הבנת הענין נבאר תחלה את מציאות הדברים.

לצורך אריגת היריעות אורגים במכונת האריגה חוטים ארוכים, והנה פעמים שבמהלך האריגה נקרעים פה ושם חוטים, וכדי להמשיך הלאה את האריגה עושים קשר זמני (שהרי א"א לנתק החוט באמצע האריגה), ובגמר האריגה אחר שמסירים את היריעה ממכונת האריגה, מטפלים בבעיות שנוצרו. ועל קשירות אלו מיירו ר"ח ורש"י, דפעמים שהוצרכו לקשור חוט אחד פעמיים, ופעמים חוט ליד חוט. ולפירש"י, ההתרה עליה מדברת הגמרא, היא כשארע שב' חוטים שנארגו זה לצד זה, בכל אחד מהם נעשו הקשרים הנ"ל (והיינו תרי חוטי קטרי בהדי הדדי - שני חוטים שיש בהם קשר, נארגו זה לצד זה). והואיל וב' קשרים זה לצד זה ניכרים ביריעה ואין זה מכבוד המשכן להשתמש בהם כך, לכן היו מתירים את הקשר שבאחד מהחוטים ומניחים את הקשר האחר כמו שהוא, ונמצא ששוב אין אלא קשר אחד בלבד. אך ר"ח פירש, ד"תרי חוטי קטרי בהדי הדדי", אין פירושו שני קשרים בשני חוטים, אלא שבחוט אחד ימצאו ב' קשרים. והיינו דפעמים בזמן האריגה הוצרכו לקשור את החוט לאורכו פעמיים (וכך מתפרשים דברי הגמרא "תרי חוטי קטרי בהדי הדדי" - שני

קטעים של חוטים הקשורים ביחד לחוט העיקרי), ובמצב כזה היו מתירים את חלק החוט האמצעי שבין שני הקשרים ומשליכים אותו, וקושרים את שני ראשי החוט.

והנה מפירש"י עולה, דההתרה שבמשכן נעשתה שלא ע"מ לקשור, רק ע"מ לבטל את הקשר. אבל לפירוש הר"ח היתה ההתרה של שני הקשרים ע"מ לקשור קשר אחד. ומאחר שנחלקו רש"י ור"ח באופן של מלאכת מתיר שהיתה בהקמת המשכן אם היתה ע"מ לקשור או לא, לכן כתבו התוס', דרש"י ור"ח נחלקו להלכה בשאלה זו, דלפירש"י חייב אף כשמתיר שלא ע"מ לקשור כמו שהיתה ההתרה במשכן לשיטתו, ולר"ח דוקא בע"מ לקשור וכשיטתו לגבי המשכן.

(ובביאור הסברות בספק זה, היה נראה לפרש ע"פ דברי האחרונים שהוזכרו לעיל הערה 1 שחקרו בעיקר מלאכת קושר, על שם מה היא נחשבת מלאכה, אי משום יצירת הקשר גופא, או מחמת התוצאה המתקבלת בעקבות הקשירה, היינו החיבור שנוצר בין שני הדברים הנקשרים ועשייתם לאחד. ונראה, דחקירה זו שבמלאכת קושר, יש בה נפקא מינה גם לגבי ההבנה במהות מלאכת מתיר. דלהצד שקושר היינו עצם עשיית הקשר, א"כ מתיר ענינו סתירת קשר. ולהצד דשם המלאכה בקושר הוא מחמת התוצאה שחיבר שני דברים, צ"ל דמתיר היינו הפרדת החיבור שביניהם. אלא דבשלמא אם מהות מלאכת קושר ומתיר היא החיבור וההפרדה, הרי מובן לכאורה דכשם שחיבור שני נפרדים ועשייתם לאחד נחשב למלאכה, ה"ה דהעשייה ההפכית שעושה מדבר אחד שני נפרדים נחשבת למלאכה. אך אם הקשירה היא עצם יצירת הקשר ובמילא מתיר ענינו פירוק הקשר, א"כ איזו מלאכה איכא במתיר, הלא אין בזה אלא שלילה והעדר ולא עשיה חיובית. והיה נראה לומר, שזהו יסוד המחלוקת אם צ"ל מתיר ע"מ לקשור. דאם מלאכת המתיר היא רק סתירת הקשר, הרי כיון שאינה אלא העדר, פטור עליה, אא"כ מתיר ע"מ לקשור דאז הרי זו מלאכה חיובית של הכנה לקשירה. אבל אם המתיר הוא הפרדת המחברים, הרי הוא ענין חיובי מצד עצמו ואין צריך שיהיה ע"מ לקשור. אמנם יש לדחות התלייה זו. דיש לומר שהמחייבים גם בשלא ע"מ לקשור, אין הכרח דטעמייהו משום דסברי שקשירה ענינה חיבור, דגם אם נניח כן, עדיין אין זה מחייב שההתרה שהיא הפרדת המחברים תהיה מלאכה

(כשאינה ע"מ לקשור). ודוגמא לדבר במלאכת מעמר שענינה חיבור הנפרדים, ומ"מ לא מצאנו שהפרדת העימור תהיה מלאכה. ולאידך גיסא, אלו המחייבים רק בע"מ לקשור, אין להוכיח דטעמם הוא משום דסברי דקושר היינו עשיית הקשר וממילא דאין לחייב על התרה, דאף אם לדעתם מהות מלאכת קושר היינו חיבור, והתרה היא הפרדה, מ"מ י"ל דס"ל שדוקא חיבור הוא מלאכה חשובה להתחייב עליה, והפרדה אינה חשובה מספיק, ולכן אינו חייב אלא בע"מ לקשור).

וברא"ש פ"ז סימן ב' הביא את ספקם של התוס' ושהדבר תלוי בפירש"י והר"ח. אבל שם סימן ו' הביא את מסקנת הגמרא דגמרינן מלאכת מתיר מצידי חלזון, ועפ"ז הכריע דבעינן ע"מ לקשור, וז"ל: "מה שנסתפק ר"י אם בעינן מתיר ע"מ לקשור אי לא, יראה דלא מחייב אלא דומיא דהואי במשכן, מתיר קשר של קיימא ע"מ לקשור קשר של קיימא כעין צידי חלזון". ובפשטות נראה מלשונו, דהואיל וכן היה במשכן, אין לנו לחייב אלא באופן זה, וכנ"ל בדעת התוס' לשיטת ר"ח. וכן פירש האבנ"ז או"ח סימן קפו את דעתו. ועפ"ז ביאר האבנ"ז את טעם מחלוקתו של הרא"ש עם רש"י: "כתב הרא"ש דאינו חייב אלא במתיר ע"מ לקשור כמו שהיה במשכן, ואינו חייב אלא במתיר קשר של קיימא ע"מ לקשור קשר של קיימא. ויראה דאזיל בשיטת התוס' במכילתין בד"ה וצריך לעצים (יובאו דבריהם לקמן בדברי הגרעק"א), דלא מקרי קוצר בעצים אלא בענין זה, מידי דהוי אקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב עכ"ל. היינו דאם אינו ע"מ לתפור לא מקרי מלאכה כלל ולא משום מקלקל לבד אנו פוטרם אותו.. והוא הדין במתיר שלא ע"מ לקשור או ע"מ לקשור קשר שאינו של קיימא, כיון דלא הוי דומיא דמשכן פטור. אך לדעת רש"י (לא, ב. שיוצתק לקמן) דהא דבעינן סותר ע"מ לבנות, קורע ע"מ לתפור, מוחק ע"מ לכתוב, משום דאל"כ מקלקל הוא יעו"ש היטב, אף דבמשכן היה רק ע"מ לבנות, מ"מ אף בלא ע"מ לבנות הוי מלאכה ופטור רק משום מקלקל, ה"נ במתיר (שלא ע"מ לקשור) היכי דלאו מקלקל הוא (כגון במשכן, שהתירו הקשר כדי שלא יפגום במראה היריעות), או שמתיר ע"מ לקשור קשר שאינו של קיימא דבהא ודאי לאו מקלקל הוא, חייב".

כלומר, דפשיטא ליה להאבנ"ז דהתרת קשר מצד עצמה אינה נחשבת קלקול (ודלא כסותר וקורע),

א"כ על כרחך לומר, דרש"י הסובר שבכל המלאכות דבעינן שיעשם ע"מ לתקן היינו משום דבעצמותן הנן קלקול, א"כ במלאכת מתיר חייב כשאינו מקלקל, אף בשלא ע"מ לקשור. ואילו הרא"ש ס"ל דאין לחייב על מלאכה אא"כ עושה אותה כדרך שעשאוה במשכן, וזאת אף בענין דהאופן שאינו דומיא דמשכן אינו קלקול, ולכן אין המתיר חייב אלא בע"מ לקשור, דומיא דמשכן.

והנה בחידושי הגרעק"א שם ע"ב ד"ה א"ר כהנא, כתב בדעת התוס', דאף שסבירא להו דהתרה אינה קלקול, מ"מ יתכן לדעתם לומר שאינו חייב אא"כ מתיר ע"מ לקשור. שבדבריו שם דן הגרעק"א בטעם הדבר דהקורע אינו חייב אלא בע"מ לתפור, וכתב דמהתוס' נראה "דסבירא להו דקורע שלא ע"מ לתפור אין הטעם משום מקלקל, אלא דקריעה בעצמותה לא הוי מלאכה אלא בע"מ לתפור. וכן נראה מדבריהם דתוס' במתניתין ד"ה הקושר, דשקלו וטרו אם מתיר שלא ע"מ לקשור חייב, ובמקלקל פשיטא דפטור, אלא דכוונתם ג"כ דאף היכא דאינו מקלקל דפטור, דלא הוי מלאכה רק ע"מ לקשור. וגם ממה שכתבו שם ולפי מה שפירש"י בגמרא כו' שרי חד ומניח חד משמע דחייב אפילו בלא ע"מ לקשור, והא התם לא הוי מקלקל דהא זהו תקונו של היריעה, הרי דדבריהם בנויים להיכא דלא הוי מקלקל". למדנו מדבריו, שהטעם לפטור לדעת התוס' אינו משום דמתיר הוי מקלקל, אלא דכל מהותה של המלאכה אינה אלא התרה ע"מ לקשור. וע"פ הנ"ל יש לבאר גם בדעתו שהוא מפני דכן היה במשכן וכנ"ל.

אלא שב"תפארת שמואל" (על הרא"ש) שם אות ז' הקשה: "אפילו הוי במשכן ע"מ לקשור, מ"מ אין סברא לומר שלא ע"מ לקשור דפטור, דבשלמא סותר וקורע ומוחק כולן מקלקלין הן, ומכאן סברא אוקימנא אמלאכת המשכן דלא מחייב אלא כמו שמצינו לשם ע"מ לתקן, אבל מתיר מלאכה בפני עצמה היא ותיקון הוא כמו שארי מלאכות, מאיזה טעם נצריך להיותה דוקא ע"מ לקשור. (וכי תימא) לפי דהוה במשכן כה"ג, מ"מ היכא דליכא טעמא למילתיה (לומר דאין חייבין אלא כה"ג, לא אמרינן) דבעינן ממש כהתם. (ודוגמא לדבר) דהא התם דוקא קשירה לציידי חלזון הוא דהוי ואפ"ה אסורים (לא רק הקושרים רשת לציידי חלזון, אלא) ה"ה לכל הקושרים" (אלא שדבריו צ"ע, כי חילוק זה בין

ציידי חלזון לשאר הקושרים, אינו הבדל מהותי לענין גדר מלאכת ההתרה, משא"כ ע"מ לקשור הוא ממהות וגדר המלאכה). ובבאה"ל שם ד"ה דינו הקשה עוד: "בעיקר הדין צ"ע לי על דברי הרא"ש, דאף דאם נימא דבעינן בזה דומיא דמשכן, הלא גם בקורע דאיתא במשנה בהדיא דבעינן ע"מ לתפור ומשום דבמשכן כן היה כדאיתא בגמרא, ואפ"ה קי"ל דה"ה בקורע ע"מ לתקן וכמו שמוכח בסוף סימן ש"מ ע"ש, וע"כ הטעם משום דכיון שיש תיקון ע"י קריעתו, כקורע ע"מ לתפור דמי, א"כ ה"נ בשיש תיקון ע"י התרתו הקשר, כמתיר ע"מ לקשור דמי". ולכאורה נראה מוכח מכל הנ"ל, דאכן טעמא דהרא"ש לפטור בשלא ע"מ לקשור, משום דס"ל דמתיר ע"מ לקשור ושלא ע"מ לקשור הן שני סוגי התרה שונים במהותם (ולא משום דשלא ע"מ לקשור הוי קלקול), והלכך אין לנו אלא כפי שהיה במשכן.

ונראה בביאור הדבר, ע"פ מה שביארו האחרונים במלאכת מוחק (ראה לקמן פ"א ה"ט הערה 4 באריכות), דנחלקו רש"י והרא"ש בטעם הדבר דהמוחק אינו חייב אלא בע"מ לכתוב. דרש"י לא, ב. ד"ה לעולם כתב: "כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת, וסותר דתנן באבות מלאכות דמחייב, סותר ע"מ לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אא"כ סותרו והשתא לאו קלקול הוא. וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב, דכולם סותר גינהו". ומבואר מדבריו, דעצם המחיקה נחשבת למלאכה, אלא דכל שאין כוונתו לכתוב במקום המחק הר"ז מלאכת קלקול, לכן בעינן שימחק ע"מ לתקן בכתיבה שאח"כ, ושוב אין המחיקה נחשבת לקלקול. אולם הרא"ש שם סימן ט' ביאר, דהסרת כתב מחמת עצמה אינה נחשבת למלאכה כלל, וכל מה דמוחק חשוב מלאכה, אין זאת אלא משום שבמחיקתו ה"ה מכין את הנייר לכתובה, והואיל דכתיבה היא מלאכה חשובה, גם ההכשר שלה חשיב מלאכה (וכמלאכת מיסך, דמסברא נראה דהנסכת המסכה נחשבת למלאכה רק משום שהיא הכשר ותחילת האריגה). ולדבריו, מה דבעינן שימחק ע"מ לכתוב, אין זה משום דבלא"ה הוי קלקול (ועוד, דלכאורה ישנן מחיקות שאינן אלא תיקון, כמוחק אות יתירה בס"ת וכדומה, ועיין בסוף ההערה הנ"ל שהארכנו בזה), אלא דכיון דכל עצמה של מחיקה היא הכנת הנייר לכתובה, א"כ המוחק שלא ע"מ לכתוב, אין כאן אלא הסרת אות, ופעולה זו לעצמה אינה נחשבת למלאכה אפילו כשנעשה תיקון על ידה.

וי"ל דה"נ נחלקו לגבי מתיר, דרש"י ס"ל דכל היכא דבעינן על מנת, אין זאת אלא במלאכות דכשלעצמן אינן אלא קלקול, משא"כ מלאכת מתיר שהיא עצמה עשויה להיות מלאכת תיקון (כמו בצידי חלזון ובאריגת היריעות), אין צורך שיעשנה ע"מ להוסיף אח"כ עוד תיקון. אולם בדעת הרא"ש י"ל דמלאכת מתיר בפנ"ע אף שאינה קלקול, מ"מ אינה חשובה דיה כדי להחשב למלאכה ואפילו כשנעשה על ידה תיקון, אלא כל גדר המלאכה הוא רק כשנעשית כהכנה לקשירה, דמתיר את הקשר כדי שיהיה בידו חוט שיוכל לקושרו שוב, או כדי לקשור טוב יותר. ומבואר מדוע אם המתיר שבמשכן היה ע"מ לקשור אין לחייב כשאינו ע"מ לקשור, דהחילוק בין שני סוגי ההתרה הוא חילוק מהותי במטרת המלאכה, ואין לנו אלא סוג ההתרה שבמשכן היינו מתיר כהכנה לקשירה.

ולפ"ז צ"ל בדעת התוס' שנסתפקו בדבר, דזה גופא היה ספיקם, האם אין להחשיב את המתיר בפנ"ע למלאכה, וא"כ הואיל שלא מצינו במשכן מתיר שלא ע"מ לקשור אין לחייב בזה, או דלמא דההתרה חשובה למלאכה כשם שהקשירה הוי מלאכה, ושוב אפשר ללמוד ממתיר דמשכן אף שהיה ע"מ לקשור, אף למתיר שלא ע"מ לקשור (ועכ"פ שתחשב לו תולדה), וכסברת התפ"ש.

והנה העתקנו לעיל את מש"כ התוס', דמפירש"י בגמרא יש ללמוד דס"ל דחייבים אפילו בלא ע"מ לקשור. וגם הריטב"א שם ע"ב. אחר שביאר כפירש"י כתב: "ומהכא שמעינן שהמתיר ע"מ שלא לקשור חייב, דאי לא, הוה לן למיפרך והא מתיר שלא ע"מ לקשור הוא" (ולא הוסיף, דאף שהתוס' נסתפקו בדין זה, הא מיהא ודאי דלהאמוראים היה פשוט לכאן או לכאן, וא"כ להצד דהוי פשיטא להו לאמוראי דבעינן מתיר ע"מ לקשור, הרי לא זו בלבד דהוי מצי למפרך כן, אלא שעיקר דברי רבא "דאי מתרמי ליה כו' שרי חד וקטר חד" סתורים מתחילתם, וא"א לאמרם אפילו באופן של "וכי תימא", כלשוננו).

אלא שלכאורה יש להבין, שהרי דברי רש"י שמהם דיין התוס', הם בהו"א שבגמרא דילפינן מאורגי יריעות, אך לבסוף מסיק רבא דילפינן מצידי חלזון, ופירש"י: "שכל רשתות עשויות קשרים קשרים והן קשרי קיימא, ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו, מתיר מכאן וקושר מכאן". וכתב התו"ט שם פ"ז מ"ב ד"ה המתיר: "מזה הלשון יש

לדקדק, דאינו חייב אלא במתיר ע"מ לקשור (וכמו שהעתקנו לעיל מהרא"ש). אלא שהתוס' דף ע"ג דקדקו מלישנא דרש"י דכתב אדמתרמי ליה תרי קטרי דשרי חד ומניח חד, דמשמע שאינו מצריך שיתיר ע"מ לקשור, ולא דקדקו כלל מן הלשון הזה.. ועיין בלשון רש"י והר"ב דריש פט"ו, ומ"מ כתבו בשם ר"ח ושכן משמע בירושלמי דבעי מתיר ע"מ לקשור". והיינו שמקשה על התוס', דמדברי רש"י במסקנא מוכח לכאורה דס"ל דבעינן ע"מ לקשור.

ואין לומר דס"ל לתוס' דלעולם מפירושו בהו"א מוכח דס"ל דלא בעינן ע"מ לקשור, ומה שבמסקנא פירש דהציידים מתירים וקושרים, אין זאת אלא משום דזוהי המציאות, אך לדינא יש ללמוד מהמשכן אף להיכא שאין כוונתו לקשור אח"כ. דזה אינו, חדא, שהרי בארנו לעיל דכל הצד לומר דבעינן ע"מ לקשור, הוא רק משום שכך היה במשכן, א"כ למסקנא שהמתיר דמשכן היה ע"מ לקשור, אין מקור לחייב כשאינו ע"מ לקשור. ותו, דברש"י לקמן מבואר דיש לפרש גם את המציאות של צידי חלזון באופן דשלא ע"מ לקשור. וז"ל שם קיא, ב: "כך הוא חייב על היתרן. כדילפינן בכלל גדול מצידי החלזון, שנצרכין לפרקים להתיר קשרי רשתות הקיימות כדי לקצרן או להרחיבן". ומבואר מדבריו, שהצורך בהתרת הרשתות אינו רק בשביל להשתמש בחוטים שהתיר לרשת אחרת, אלא פעמים שמתיר חלק מהחוטים כדי לקצר את הרשת ואז אינו קושר אלא את החלק שנשאר ולא את שנטל (ונראה פשוט דאין לדרן התרה זו כמתיר ע"מ לקשור, דגרע יותר ממתיר ע"מ לקושרו במק"א שבהמשך ההערה). ונראה דאחר שמצינו שאפשר לפרש דההתרה שבצידי חלזון נעשתה שלא ע"מ לקשור, א"כ כשפירש בדף עד דהתירו ע"מ לקשור, בדוקא נקט כן כדי ללמדנו שאינו חייב אלא בע"מ לקשור, וא"כ קשיא טובא מדוע לא דייקו התוס' מדבריו אלו איפכא (ומלבד זאת יקשה, דרש"י סותר עצמו בזה ג' פעמים. דבהו"א מפרש באופן דשלא ע"מ לקשור, במסקנא מפרש דצדי חלזון הוא ע"מ לקשור, ובדף קיא מפרש דצדי חלזון אינם קושרים אח"כ, ויבואר לקמן).

אמנם, ב"טל אורות" (האחרון) השיג על דברי התו"ט, וס"ל דמהא גופא שהתוס' לא הוכיחו איפכא מדברי רש"י במסקנת הגמרא, ש"מ דסברי שהמתיר חוט ע"מ לקושרו ברשת אחרת לא חשיב מתיר ע"מ לקשור, "דליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף

על זו.. (כ) שמתיר החוטין ברשת זו ליכא אלא מתיר לחוד וכשקושר ברשת אחר ליכא אלא קושר לחוד, ואין זה מקרי מתיר ע"מ לקשור. וכדברי הט"א מוכח בהמשך דברי הריטב"א שהובאו לעיל, דאחר שפירש כרש"י כתב: "והשתא אתי שפיר מאי דפירש"י ז"ל בסמוך בהא דאמרינן שכן צדי חלזון קושרים ומתירים, שפעמים שמתירים מזו ונותנים על זו, ואיכא דמקשו עליה ז"ל, דא"כ מתיר שלא ע"מ לקשור הוא והיאך יתחייב, ופירשו שפעמים שצריכים לקשור בה קשר יפה ופעמים מתירים אותו ע"מ לחזור ולקשור פעם אחרת, ועם מה שפירשנו יתיישב פירוש רש"י ז"ל". ומבואר בדבריו להדיא, דהמתיר מרשת זו ע"מ לקשור באחרת, חשיב שלא ע"מ לקשור, ורק המתיר ע"מ לקשור קשר זה עצמו יפה יותר, הוא הנחשב ע"מ לקשור. ולדבריהם קושיית התוי"ט לא קשיא כלל, דאף במסקנא לא חזר בו רש"י.

ובתוס' הגרעק"א על המשניות ס"ל כהתוי"ט, דמדברי רש"י למסקנא מוכח דס"ל דבעינן ע"מ לקשור, ובדעת התוס' ביאר: "לענ"ד אין כוונת תוס' לדייק מלשון רש"י כן דלא בעינן ע"מ שיקשור, אלא דכוונת התוס' דאם נפרש כפירש"י דקטר חד היינו שמניח חדא קשר, ממילא אף למסקנא כן, דמהיכי תיתי לומר דמחולקים לענין הדין. ואף דבאמת מלשון רש"י גבי צדי חלזון משמע דלמסקנא בעינן ע"מ שיקשור, וע"כ דבאמת הס"ד והמסקנא פליגי בזה לדינא, מ"מ תוס' לנפשיהו לא רצו בזה". ר"ל, שאין כוונת התוס' להוכיח מהי דעת רש"י בזה, דאכן מדברי רש"י במסקנא מוכח דס"ל דבעינן ע"מ לקשור. אלא כוונתם, דאם אליבא דאמת ההתרה של אורגי היריעות היתה שלא ע"מ לקשור כפירש"י, הרי דמוכח מהא שרבא מביא אפשרות זאת (ואפילו שהביאה רק ע"מ לדחותה ולומר שא"א לפרש כן), דהיה הדבר פשוט אצל האמוראים דלא בעינן ע"מ לקשור (כדלעיל), וס"ל להתוס' דאף למסקנא דלמדו מצדי חלזון, ע"כ לומר דלא כפירש"י שמתירים ע"מ לקשור, אלא צ"ל דגם בזה מתירים שלא ע"מ לקשור. ולכאורה צריך לפרש כדפירש"י בדף קיא הנ"ל (וצ"ל לדברי הגרעק"א, דרש"י ותוס' נחלקו האם מהא דבהו"א נקטה הגמרא אופן של מתיר שלא ע"מ לקשור, מוכח דפשיטא לן דאפילו בכה"ג חייב וכראיית הריטב"א, או די"ל דאכן הוה מצי לאקשוויי נמי מזה, אלא דבלא"ה הקשה שפיר, וכפי שמיישבים התוס' בהרבה מקומות). עכ"פ למדנו

מדברי הגרעק"א, דרש"י ור"ח לא נחלקו להלכה, ותרווייהו סברי דאינו חייב אלא במתיר ע"מ לקשור.

אמנם עדיין יש לבאר בשיטת רש"י, מדוע שינה את פירושו בדף קיא מאשר פירש בסוגיין. ושמא יש לומר, דלעולם ס"ל לרש"י שכל שאינו מקלקל בהתרתו חייב אפילו בלא ע"מ לקשור (ודלא כהגרעק"א), ורק היכא שיש בהתרה קלקול, בעינן שיתיר ע"מ לקשור. ומיושבת בזה הסתירה ברש"י, דבדף קיא מדובר שמתיר את הקשרים כיון שיש לו צורך ברשת קצרה יותר, וכיון שההתרה עצמה היא תיקון, אין צריך שתהיה ע"מ לקשור. אך בדף עד מיירי שהתיר מרשת אחת שלא ע"מ לקצרה, וא"כ הו"ל קלקול, ולכן הוצרך לפרש דכוונתו היתה לקשור את החוט ברשת אחרת ושוב לא הוי קלקול. ואילו בקס"ד דגמרא דההתרה באה ליפות את האריג וכל ענינה הוא תיקון, בזה אכן לא בעינן ע"מ לקשור. ולפ"ז י"ל דבדוקא פירש רש"י בשלשה אופנים, כדי ללמדנו מתי בעינן תיקון ומתי לא ואיזה תיקון בעינן. וכן נקט בדעת רש"י בערוה"ש שם ס"ב: "לקמן בריש פרק ואלו קשרים דתנן כשם שהוא חייב על קישורן כך חייב על היתרון, פירש"י דצידי חלזון נצרכים לפרקים להתיר קשרי רשתות הקיימות כדי לקצרן או להרחיבן עכ"ל, הרי דבהתרה לבד חייב, ודוחק לומר דכוונתו לקשרם אחר כך".

ובשיטת הרמב"ם כתב המער"ק: "דברי רבינו נראין מבוארים דבהתרה לחוד מחייב, מדכתב כך חייבים על היתרו, דומיא דקושר שהיא פעולה אחת". כלומר, דכשם שבקושר חייב אף שאין דעתו להתיר אח"כ (ואדרבה אינו חייב אלא בכה"ג), ה"ה דהמתיר חייב אף שאין דעתו לקשור אח"כ. ובתפ"ש בתחילת דבריו שם הוכיח דכן היא דעת הרמב"ם, מהא ד"הרמב"ם וסמ"ג לא חילקו, אלא סתמא כתבו לחיובא. וכן נראה בעיני מלשון המשנה וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרון, משמע דבכל ענין מחייב". אמנם ב"שבט הלוי" ח"ח סימן קעג דחה ראייתו מהמשנה: "אפשר לדחות, דעל מהות הקשר קאי לא על תנאי המלאכה". ולדבריו כמור"כ יש לדחות את ראיית המער"ק מלשון הרמב"ם.

אמנם לקמן ה"ח כתב הרמב"ם: "המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוין לקלקל". והוכיח מכך בערוה"ש שם ס"ב דס"ל שלא בעינן ע"מ לקשור, ד"אי ס"ד דדוקא ע"מ לקשור, לא שייך לומר שלא יתכוין לקלקל כמובן, אלא ודאי

או קשר הדיוט לקיימא), כך המתיר⁴ אותו פטור (ואסור מדרבנן). וכל קשר שמותר לקשרו (קשר הדיוט שאינו לקיימא), כך מותר להתירו.

דינו: "ודאי דמלאכת מתיר הוא ענין בפני עצמו, וחייב אפילו שלא ע"מ לקשור".

אמנם לאידך גיסא, הנה בס"א שם העתיק שו"ע הרב את לשון רש"י דהמקור למלאכת מתיר במשכן הוא מציידי חלזון: "פעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו ומתיר מכאן וקושר מכאן", הרי שמדובר במתיר ע"מ לקשור. ואין לבאר בדעתו דס"ל שלא כתוס' והרא"ש, אלא דלא בעינן דומיא דמשכן, שהרי בס"ו שם כתב גבי מלאכת קורע: "בית הצואר.. שקשרו כובס.. אין פותחין אותו מחדש מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש, אבל משום קורע אינו חייב אלא א"כ עושה ע"מ לתפור", וציין לסימן שב ס"ד, ושם הביא הוכחה ממלאכת המשכן שרק בע"מ לתפור חייב. הרי שלמדנו ממלאכת המשכן דאף בקריעה המתקנת (שחייב עליה משום מתקן כלי) אין לחייב משום קורע כיון שאינו ע"מ לתפור, וא"כ הו"ל לשו"ע הרב לומר כן גם לגבי מתיר, דאפילו במתיר שאינו מקלקל צ"ל רק ע"מ לקשור דומיא דמשכן.

וי"ל דס"ל כהריטב"א והט"א, ש"מתיר מכאן וקושר מכאן" לא נחשב למתיר ע"מ לקשור, כי אין הקשירה במקום ההתרה. ולחילופין י"ל, דאפילו אם במשכן היה ע"מ לקשור, מ"מ י"ל כמו שכתבנו בדעת הרמב"ם דמחלק בין קורע למתיר, דרק קורע שהיא מלאכת קלקול צ"ל ע"מ לתפור דוקא וא"א לחייב באופן אחר ממה שהיה במשכן, משא"כ מתיר הוא מלאכת תיקון, ולכן אין צריך שיהיה דומיא דמשכן דוקא וגם בשלא ע"מ לקשור חייב, ורק כשנעשה ע"מ לקלקל פטור.

וכן נראה מלשונו בסימן רעח ס"ב: "כיבוי שהיא מלאכת קלקול שמקלקל ההבערה.. וכן הסותר.. או הקורע.. אבל שאר מלאכות שאינן מלאכות הקלקול". הרי דס"ל שרק כבוי סתירה וקריעה נחשבים למלאכת קלקול (ובסימן שמ ס"ד מבואר בדבריו, דהמוחק שלא ע"מ לכתוב דפטור, אין זה משום דמחיקה נחשבת למלאכת קלקול, אלא ס"ל כהרא"ש שהובא לעיל דזוהי מהות מלאכת מוחק: "המוחק ע"מ לכתוב במקום שמחק מאבות מלאכות הן.. אבל למחוק שלא ע"מ לכתוב לא היה במשכן

דבמתיר לחוד חייב אם אין בזה קלקול. וזהו ההפרש בין קורע דבודאי הוא קלקול לכן צריך ע"מ לתפור, משא"כ במתיר ההתרה עצמה הוי התיקון. ובפירוש קדמון כאן כתב להדיא דכן הדין במתיר: "דוקא אם התיר הקשר לצורך, אבל אם התירו דרך הפסד וקלקל פטור, כך אמר הרב במפריד את הפתיל". הרי מפורש בדבריו, דהמתיר לצורך חייב ע"מ שאינו ע"מ לקשור (ולהוסיף, דלכאורה יש להעיר על הרמב"ם, מדוע הוסיף תנאי זה רק בתולדת המתיר ולא באב. ולהנ"ל אתי שפיר, דדוקא במפריד פתיל דסתמא הוא קלקול, הוצרך הרמב"ם לפרש דאינו חייב אא"כ אינו עושה זאת בכוונת קלקול, אך במתיר דס"ל דעצם ההתרה אינה נחשבת קלקול, לא הוצרך לפרש זאת). וכן נראה מהא דבפ"א הי"ז וי"ח שמונה שם הרמב"ם את מלאכות הקלקול, לא מנה בכללן את המתיר, עי"ש.

והנה הטור סימן שיז לא הזכיר נדון זה כלל, ושמא י"ל דלא חש להכריע, משום דס"ל דאין בזה כ"כ נפק"מ למעשה, וכמ"ש הב"י: "ונראה דלא איירו אלא לענין חיוב חטאת, אבל מדרבנן אסור להתיר אפילו שלא ע"מ לקשור". ולכן גם בשו"ע לא הזכירו מזה המחבר והרמ"א. אך ה"לבוש" שם ס"א פסק כהרא"ש: "המתיר את הקשר על מנת לחזור לקושרו בשבת חייב.. והמתיר לחוד שלא על מנת לקשור אינו אסור מן התורה שלא היה במשכן, אבל חכמים אסרו ג"כ להתיר אפילו לחוד שלא על מנת לקשור".

וגם בשו"ע הרב לא הזכיר שצ"ל ע"מ לקשור. ואף אם מסתימת לשון הרמב"ם לא מוכח דמחייב בכל ענין (כדברי שבה"ל), אך מסתימת שו"ע הרב יש להוכיח כן, שהרי סתם כן אחר שנחלקו בזה רש"י והרא"ש, ואילו ס"ל כהרא"ש היה לו להוסיף תנאי זה. ועוד, שבסי"א העתיק את לשון הרמב"ם בה"ח: "וכן המפריד הפתיל חייב משום מתיר.. והוא שלא יתכוין לקלקל שכל המקלקלים פטורין מן התורה אבל אסור מדברי סופרים". וכשם שהוכיח ערוה"ש מלשון זו ברמב"ם דס"ל שכל שאינו מקלקל בהתרתו חייב ואף שאינו ע"מ לקשור, כך מוכח מלשון שו"ע הרב (וכן פסק באה"ל סימן שיז ד"ה

להשאיר את מלאכתו לקיימא, ה"ה במתיר (ועיין בדבריו מה שיישב עפ"ז). ומלבד דלא מצאנו בפוסקים חידוש זה, לכאורה נראה להביא ראיה ברורה שלא כדבריו, דבגמרא קיבא, איתא, דיש סוג מנעלים שאסור להתירם מדרבנן (עי"ש ולעיל ה"ג הערה 5), והרי במנעלים ודאי שמתירו על דעת לקשרו שוב כשיחזור לנועלו (אמנם לדברי ה"שלחן שלמה" הנ"ל אין זו ראיה).

ואי נימא שלא כדבריו, נראה לבאר טעם הדבר מדוע אכן בקשר אינו חייב רק בשל קיימא ובהתרה לא בעינן לקיימא, ע"פ מש"כ ב"לקוטי שיחות" (חי"ד ע' יג, שהובא לעיל ה"א הערה 7): "בהסכרת הטעם שהתורה אסרה דוקא קשר של קיימא י"ל, מלאכת הקשירה תוכנה חיבור ואיחוד של שני דברים חוטים וכיו"ב, ואין הקשר ראוי להקרא בשם חיבור ואיחוד אמיתי, אלא באופן שנעשה ע"מ שישאר כן לעולם.. ולכן אם התכוון לכתחילה לקשרם רק לאיזה זמן ולהתירם אח"כ, הרי גם בזמן שהם קשורים יחדיו אין זה חיבור אמיתי ואינו בגדר קשירה שאסרה תורה בזה". ולדבריו נראה מסברא, דהיינו דוקא בקשר, הו"א ובמעשיו בא לשנות את המציאות הראשונית של החוטים דכל אחד מהם הנו דבר לעצמו, ובא לחדש ע"י קשירתו שיחשבו מכאן ואילך לאחד, בזה אמרינן דכל שהשינוי אינו לעולם, אין בכוחו לשנות את המצב הקודם. אך המתיר דבא להחזיר את הדבר למצבו הראשוני והטבעי, בזה לא אמרינן דמה שדעתו לחדש בהם אח"כ דבר ולחברם, יגרע את המציאות העכשווית שאינם מחוברים.

עוד יש להעיר בענין מתיר שלא ע"מ לקשור, ע"פ מה שחידש בבאה"ל סימן שיד ד"ה חותלות (בסוגריים), דקורע שלא ע"מ לתפור דאסור נמי מדרבנן, היינו דוקא בקורע בגד דשייך ביה תפירה, אבל הקורע חבל שלא שייך ביה תפירה כלל מותר אפילו מדרבנן, עי"ש. ואפשר שי"ל כן גם בדעת הרא"ש הסובר דהתרה שלא ע"מ לקשור אסורה רק מדרבנן, דה"מ היכי דשייך ביה קשירה, אבל באופן שלא שייך שיקשור אח"כ מותר לכתחלה. וא"כ לרש"י התרה כזו אסורה מדאורייתא ולהרא"ש מותרת לכתחלה. וראה להלן ה"ח הערה 20.

4. במג"א שם סק"א: "כתב יש"ש פ"ד דביצה סימן ט', אכן הכתונת שנתקשרו המשיחות ולא יוכל להתיר, שרי לכו"ע לנתקן, שהרי אינו עשוי אלא להתירו בכל זמן שרוצה, ואף זה לא יעשה בפני ע"ה אלא בצנעה, עכ"ל". כלומר, דשרוכי הכתונת

ואין זו מעין מלאכה כלל". ומשו"ה בסימן רעח לא כלל את מלאכת מוחק בכלל מלאכות הקלקול, ודלא כהרמב"ם פ"א הי"ח שמנה גם את המוחק, וע"ע בזה לקמן פ"א ה"ט הערה 4).

אלא שלמרות האמור בשיטת רש"י הרמב"ם ושו"ע הרב, דחייב אפילו בשלא ע"מ לקשור, הא מיהא פשיטא, דכל שמקלקל בהתרתו אינו חייב, דקי"ל כל המקלקלים פטורים, ולא נחלקו אלא בהתרה שאינה מקלקלת האם חייבים עליה אפילו כשאנו עושה זאת ע"מ לקשור. והא נמי פשיטא, דהמתיר באופן של קלקול, אלא שעושה זאת ע"מ לקשור במקומו, חייב אף לשיטתם, וכלשון הרמב"ם לעיל פ"א הי"ח: "כל המקלקל ע"מ לתקן חייב, כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו.. וכל כיו"ב, חייב" (וכהריטב"א שהובא לעיל דרק אם קושר את החוט שהתיר במקומו הו"ל מתיר ע"מ לקשור, אבל כשמתירו וקושרו במקום אחר אין זאת ע"מ לקשור. ועיין בהי"ח שם הערה 3 מחלוקת הפוסקים בזה בשאר מלאכות הקלקול. וע"ע שם הערה 4 מחלוקת הפוסקים במקלקל ע"מ לתקן, אי בעינן שאחר התיקון יעשה הדבר מתוקן יותר משהיה בתחלה, או דסגי אם מחזירו למצב הקודם, וה"נ הכי. ולהעיר עוד, דאף לדברי הגרעק"א בדעת התוס' שהובאו לעיל, דבעינן מתיר ע"מ לקשור מפני דזוהי צורת המלאכה ולא משום דהתרה היא קלקול, הרי אף דיתכן שלזה סגי שיש איזה שהוא תיקון גם אם אינו יותר מבתחילה, מ"מ אילו לא תיקן יותר יתכן שיפטר מטעם מקלקל, ואכ"מ).

וב"שלחן שלמה" שם ס"ב אות א' כתב עוד בגדר ע"מ לקשור: "מי שמתיר קשר של נעליים, אף שדעתו לקשור למחר, אבל אין ההתרה ע"מ לקשור, הלכך שרי, ובפרט שכל הראיה של הרא"ש היא רק מדוגמאות שהתרה היא צורך הקשירה של אח"כ, ולא בדעתו לקשור". אכן בבאה"ל מבואר שכל שדעתו לקשור אח"כ הו"ל ע"מ לקשור, דבהמשך דבריו כתב להדיא, דהתרת מנעל חשיב ע"מ לקשור להרא"ש, כיון שדעתו לקשרו אח"כ.

עוד נראה להעיר בענין זה, דב"מגדלות מרקחים" (רלו"י גרינוולד בנו של בעל "ערוגות הבשם") סימן עג חידש, דלשיטת הסוברים דלא בעינן ע"מ לקשור, הרי לא זו בלבד דחייב אף בלא"ה, אלא דאינו חייב רק במתיר שלא ע"מ לחזור ולקשרו שוב. וחיליה מהא דהמשנה משה את המתיר לקושר, א"כ כשם שהקושר אינו חייב אלא כשהדרך